Spre o Școală rusă de relații internaționale? Trei decenii de dezbateri naționale în context global și regional

Veronica ONEA

Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca, Facultatea de Istorie și Filosofie
Babeș-Bolyai University of Cluj-Napoca, Faculty of History and Philosophy
Personal e-mail: veronica.i.onea@gmail.com

Towards a Russian School of Foreign Relations?
Three Decades of National Debates in Global and Regional Context

Abstract:The aim of this article is to respond to two main questions: is there a link between the major trends within Global IR and the developments of the disciplines of IR on the national and regional levels (in Eastern Europe), and how these major trends are influencing the International Studies in Russia. In this regard, the present case study is a specific one because it clearly shows the post-Soviet evolutions of social sciences, the interconnecting trends within Global IR and the development of national IR, and the identity dilemmas of post-Soviet Russia. From this point onwards, I discuss the leading directions of the past decade's debates within the Russian academic space regarding the Russian International Studies and the project of the Russian School of IR. The current developments suggest that the maturing Russian discipline of IR and the project of the Russian School of IR are still at the stage of epistemic search.
Keywords: Global IR, great debates, International Studies, Russian International Studies, post-Soviet Russia, Russian Theory of International Relations.

Citation suggestion: Onea, Veronica. "Spre o Școală rusă de relații internaționale? Trei decenii de dezbateri naționale în context global și regional". Transilvania, no. 6 (2021): 80-90.
https://doi.org/10.51391/trva.2021.06.10.

Introducere

Dacă studiile internaționale din Rusia reprezintă o manifestare a cunoașterii universale, atunci dinamica megatendințelor globale din cadrul acestui domeniu academic descifrează structura și forma disciplinei ruse a relațiilor internaționale. Viatcheslav Morozov afirmă că cercetarea relațiilor internaționale în Rusia post-sovietică a fost subordonată obsesiei identitare.[1] Aceasta, susține cercetătorul, se manifestă pe trei dimensiuni: a identității naționale care include dihotomia clasică occidentaliști *versus* eurasianiști, a identității statului cu accent pe chestiunea statutului în politica internațională, și al identității disciplinei ruse a relațiilor internaționale care dezbate împrumuturile din Vest și specificul național al disciplinei.[2] Andrei P. Țîgankov, unul dintre cei mai proeminenți susținători ai proiectului Școlii ruse de relații internaționale, admite că științele sociale în Rusia traversează o perioadă de criză legând acest context de prăbușirea paradigmei marxist-leniniste și de presiunea globalizării.[3] Pornind de la aceste observații, în acest articol îmi propun să răspund la două întrebări: 1) există vreo legătură între magatendințele globale din cadrul acestui domeniu academic și sociologia cercetării la nivel național și regional (în Europa de Est); 2) cum se manifestă aceste magatendințe în studiile internaționale din Federația Rusă. Motivația investigării acestei teme se află în potențialul practic al acestui gen de intervenții pentru că în spațiul academic românesc atât caracteristicile disciplinei ruse, cât și dezbaterile privind proiectul unei Școli ruse de relații internaționale lipsesc cu desăvârșire. În al doilea rând, importanța acestui demers se găsește în sociologia cercetării și în dinamicile din cadrul relației global-regional și viceversa,

neglijate constant în studiile internaționale din România. În sfârșit, plasarea temei în context regional poate fi un imbold în inițierea unor dezbateri despre funcția acestei discipline în România, direcție inexistentă astăzi în cercetare. Pornind de la argumentele prezentate de Felix Anderl și Antonia Witt[4], de la asumpția că noțiunea de global este un construct social , care hipertrofiază geografia și ierarhiile, și că dezbaterile teoretice din cadrul disciplinei nu au un caracter integrativ fiind mai degrabă expresia exteriorizării unor mărci identitare ale unor sisteme sociale[5], în acest articol voi folosi conceptul de „globalizarea globalismului" pentru a explica sociologia cercetării relațiilor internaționale în context internațional, regional și național. „Globalizarea globalismului" descrie cu multă acuratețe decalajele existente în cadrul studiilor internaționale: în timp ce „semiperiferiile" și „periferiile" geografice și epistemice nu au dispărut continuând să rămână „consumatoare" ale producțiilor intelectuale ale „centrului" anglo-american, deschiderea produsă de globalizare adâncește și mai mult delimitările „furnizori" *versus* „consumatori", pe de o parte, iar pe de altă parte, intensifică anumite complexe și caracteristici naționale sau regionale favorizând în același timp emergența unui pluralism autentic și natural în cercetarea relațiilor internaționale la nivel mondial. Anume din această perspectivă consider că trebuie analizată atât disciplina rusă a relațiilor internaționale, cât și proiectul Școlii ruse de relații internaționale.

Disciplina „globală" a relațiilor internaționale și dezbateri despre „marile dezbateri"

Sociologia cercetării relațiilor internaționale în spațiul vest-european și nord-american include două aspecte: tendințele disciplinare și ideaționale, pe de o parte, și, de cealaltă parte, structura instituțională.[6] Aceste două subdiviziuni, aparent separate, se influențează reciproc fiind determinate de schimbările globale și de evenimentele din politica internațională.[7] Voi analiza fiecare aspect în context.

Cea mai expresivă tendință din cadrul domeniului academic al relațiilor internaționale sunt „marile dezbateri". Aceste permanente exerciții de introspecție cuprind nu doar nivelurile de suprafață referitoare la „mitologia" disciplinei, ci se extind spre metateorii[8] și asupra identității disciplinei. Pentru că nu există un consens în privința evoluției sale, „marile dezbateri" sunt recurente și nu au termen de prescripție: în timp ce unii autori avansează ideea celei de-a „cincea mari dezbateri"[9], cercetătorii rămân încă preocupați de analiza primei „mari dezbateri", cea dintre idealiști și realiști. Sinteza acestei direcții este sugerată de Tim Dunne, cel mai proeminent reprezentant al Școlii engleze de relații internaționale, care susține că „marea dezbatere" de la începutul secolului trecut a generat, de fapt, o criză în cercetarea relațiilor internaționale care nu s-a încheiat.[10] Thomas Kuhn în lucrarea sa *The structure of scientific revolutions* identifică natura acestei dileme epistemice[11] specifică pentru toate științele sociale.

A doua tendință face referire la teoriile canonice și permanenta lor revizuire. Dezbaterile dintre postmoderniști și postpozitiviști din anii '80 ai secolului XX a determinat extinderea spațială a teoriilor, respectiv de la analiza sistemului spre politica internă, o mutație încă contestată, și îmbogățirea metodologică prin migrarea spre alte științe sociale, de exemplu spre aria Information Science. Impunerea a ceea ce s-a numit Teoria politicii internaționale a divizat câmpul disciplinei între cei care studiază politica internă, pe de o parte, și cei care studiază politica externă, de cealaltă parte. Această deconectare creată artificial între teoriile orientate pe analiza sistemului și cele concentrate pe explicarea politicii internaționale continuă să fie de actualitate. Așa cum sugerează Juliet Kaarbo, paradoxul existent astăzi în Teoria relațiilor internaționale constă în inadecvarea dintre realitate și teorie provocată de refuzul teoreticienilor relațiilor internaționale de a considera relațiile internaționale un domeniu interdisciplinar: dacă marile teorii – realismul, liberalismul și constructivismul – sunt doar teorii unidimensionale, orientate pe analiza sistemului, atunci, din această perspectivă, încorporările recente, cum ar fi analiza politicii interne și factorilor psihologici în explicarea sistemului relațiilor internaționale, nu pot fi explicate[12]. Această ambiguitate poate fi interpretată atât prin caracterul constitutiv al celor două teorii canonice – neorealismul și neoliberalismul – care pot deveni regimuri sau modele de funcționare ale lumii, cât și prin fracturile teoretice care există între diverse școli naționale de relații internaționale.

În sfârșit, Teoria relațiilor internaționale este în prezent captivă a unei realități globale care nu mai seamănă cu cea postbelică, și al propriei identități „internaționale"[13]. Odată cu impunerea globalizării ca și cadru normativ în studiul relațiilor internaționale, la sfârșitul anilor ,90 ai secolului trecut, complexitatea sistemului[14], „noua normalitate" survenită după Războiul Recere marcată de discontinuitate și de modificări ale status quo-ului ordinii mondiale au adus în discuție modul de interpretare al realităților fizice și sociale. Din această dificultate s-au născut două curente „contestatare". Primul se referă la calitatea interpretării: dacă efectele explicației generează opinii asupra lumii care favorizează unele interese politice și dezavantajează altele,[15] teoriile pot deveni, în acest mod, politice. Principalele vizate sunt neorealismul și neoliberalismul, pentru că cele două teorii sunt constitutive. Acest aspect a fost amplu dezbătut de comunitatea academică nord-americană, în anul 2011, după publicarea stenografiei Clubului Rockeffeler care a pus în discuție rolul realismului în evoluția Războiului Rece. De cealaltă parte, cosmopolitismul specific paradigmei neoliberale[16] a reușit să surprindă fidel realitățile lumii unipolare eșuând însă în a surprinde diferențele, eterogenitatea din interiorul acelei ordini, iar mai târziu, prin destructurarea modelului lumii unipolare, înțelegerea și integrarea alterității a devenit o provocare nu doar pentru cercetători, ci și pentru practicieni, pentru că cosmopolitismul, în nouă realitate politică, a devenit deopotrivă militant, centrat doar pe Occident și esențialist. Concentrându-se pe chestiuni ca măsurarea puterii și competiție, două teme încă centrale și actuale astăzi în cercetarea globală, cele două teorii canonice – neorealismul și neoliberalismul – par să promoveze agenda liberală a Statelor

Unite ale Americii mai mult decât să explice dinamica relațiilor dintre state la etapa actuală a evoluției istorice[17].

Dezbaterile despre identitatea disciplinei relațiilor internaționale sunt de dată relativ recentă. Disciplina relațiilor internaționale rămâne încă concentrată pe preocupările statelor occidentale puternice și, prin urmare, cadrele conceptuale din interiorul acesteia conțin ideea de universalitate[18]. Acest parohialism geoepistemic, după cum numește Peter Kristensen[19] situația din interiorul Teoriei relațiilor internaționale, a limitat cercetarea și studiul practicării disciplinei exclusiv la spațiul occidental, în primul rând cel anglo-american. Ieșirea din teoria occidentală, direcție promovată activ de Barry Buzan și de Amitav Acharya[20], rămâne deocamdată marginală. Acest context face ca globalitatea disciplinei să rămână un artificiu retoric promovat fie din inerție, fie din orgoliu.

Cel de-al doilea aspect, cel al structurii instituționale, este profund legat de transformările ideaționale din cadrul disciplinei. La sfârșitul anilor ,20, sub influența curentului din care s-a născut Liga Națiunilor, în marile universități din Marea Britanie mai întâi, apoi și în cele din Statele Unite au fost deschise catedre de relații internaționale. Acestea au fost create cu scopul de a studia magatendințele sistemice și a oferi prognosticuri referitoare la conflictele militare. La mijlocul secolului trecut are loc instituționalizarea științei politice, ca disciplină independentă, mai întâi în universitățile din Statele Unite ale Americii, apoi în Marea Britanie. Scopul ei era acela de a furniza expertiză guvernelor, prin urmare comunitățile de cercetători erau conectați cu sfera politicului, caracteristică care s-a păstrat până astăzi. În acest context, cele două discipline – relațiile internaționale și științele politice – devin tot mai apropiate ca scop și, mai târziu, epistemic. Dacă la nivelul structurii nu sunt diferențe semnificative între cele două școli dominate – Școala americană și Școala engleză de relații internaționale –, la nivelul metodei există o specificitate esențială: prima se bazează în explicație pe știința politică, a doua pe istorie, mărturie a două tradiții intelectuale distincte. O altă particularitate care deosebește cele două școli se referă la statutul lor. În timp ce în Statele Unite are loc consolidarea profesională, în sensul că cercetarea relațiilor internaționale nu este doar un domeniu academic și o direcție de studiu, ci și o profesie, școlile de pe continentul european rămân puternic fragmentate pe criterii naționale și se află la stadiul de instituționalizare. *Grosso modo*, la nivel instituțional se poate vorbi de o disciplină globală a relațiilor internaționale, pentru că oriunde în lume structura și ierarhiile din cadrul acesteia se deosebesc foarte puțin.

Dacă analizăm însă caracterul disciplinei prin prisma celor două aspecte – ideațional și teoretic, și instituțional – cu greu se poate vorbi de o disciplină globală și internațională. La nivel ideațional, teoretic și instituțional studiul relațiilor internaționale continuă să fie dominat de Statele Unite ale Americii. Stanley Hoffmann[21], apoi Steve Smith[22] susțineau că disciplina rămâne în continuare americană atât în termenii agendei sale politice, cât și în orientarea sa teoretică. Deși din anii 2000 și până acum lumea s-a schimbat suficient de mult încât să nu mai semene cu cea de la începutul secolului, în cadrul disciplinei transformările nu au fost atât de intense sau cel puțin evoluțiile nu au destructurat vechile ierarhii ontologice și epistemice. În ultimul deceniu s-a pus în dezbatere posibilitatea extinderii Teoriei relațiilor internaționale spre spațiile non-occidentale ce viza apelul la experiența altor culturi care pot aduce noi abordări în studiul sistemului internațional, în primul rând spre China. În pofida intervențiilor regulate care monitorizează dezvoltarea acestei direcții, aceasta rămâne marginală atât pentru că expansiunea și dominația teoriilor occidentale este puternică și face dificilă afirmarea abordărilor non-occidentale, dar și pentru că în prezent este aproape imposibil să se facă o delimitare între perspectivele occidentale și cele non-occidentale. Un aspect mai important decât cel mai sus menționat vizează gradul de maturitate al teoriilor occidentale și la abilitatea lor necontestată de a aprecia în mod foarte precis transformările sistemului internațional.[23]

Important pentru scopul acestei articol este faptul că nu se poate vorbi nici măcar de o disciplină occidentală. În interiorul Occidentului anglo-american, școlile naționale de relații internaționale, de exemplu canadiană, elvețiană sau cele scandinave, sunt slab reprezentate la nivel global și sunt marginale chiar în interiorul disciplinei occidentale a relațiilor internaționale. Această situație este în mod frecvent atribuită factorilor de natură politică cum ar fi „naționalizarea" disciplinei, moștenirea istorică și diferențele lingvistice, neutralitatea strategică, sau de natură epistemică, cum ar fi anumite preferințe teoretice. Acești factori nu explică decât superficial natura problemei legată de „provincii" în cercetarea relațiilor internaționale. Așa cum demonstrează Mathis Lohaus și Wiebke Wemheuer-Vogelaar un element esențial în ierarhiile din interiorul domeniului este auctorialitatea. Fiind un proces cu două sensuri, unde barierele lingvistice, motivațiile profesionale ale autorilor și vizibilitatea revistelor academice joacă un rol la fel de important ca și compatibilitatea acestora cu autorii care au fost educați și activează în aceeași regiune cu revista,[24] acesta fragmentează cercetarea și o împarte în provincii mult mai mult decât o face „naționalizarea" disciplinei. Mobilitatea cercetătorilor contribuie, într-adevăr, la globalizarea cercetării, însă auctorialitatea rămâne legată de țara de origine: persoanele care au migrat pentru educație sau carieră publică frecvent ca expatriați, repatriați sau ca parte a diasporei.[25] În acest context, morfologia disciplinei în Occident conține centrul de gravitație anglo-american, matur, pe deplin instituționalizat și profesionalizat, și „provinciile" occidentale, bine consolidate sau în curs de consolidare, ce gravitează în jurul acestuia.

Studiul relațiilor internaționale în regiunea Europei de Est

Schimbarea dialecticii în cadrul științelor sociale survenită la sfârșitul anilor '80 ai secolului trecut și liberalizarea treptată a științei au pus bazele dezvoltării și instituționalizării studiului relațiilor internaționale în Europa de Est. Cercetarea relațiilor internaționale în comunitățile naționale din această regiune

a fost impulsionată de două obiective majore: europenizarea și occidentalizarea, pe de o parte, și furnizarea expertizei diverselor instituții ale statului, pe de altă parte. Aceste două scopuri interdependente au dat naștere a ceea ce Petr Drula´k numește „marile narațiuni", adică metanarațiunile care au scopul de a integra cercetarea națională în cercetarea globală și a justifica existența disciplinelor naționale. Aceste obiective au și determinat caracterul dihotomic al cercetării relațiilor internaționale în regiune: noi și lumea, lumea și noi. Totuși, astăzi, în pofida existenței infrastructurii și puterii instituționale (facultăți, departamente, centre), studiul relațiilor internaționale în Europa de Est și Centrală este divizat în comunități naționale mici, fragmentate în interior, deconectate de regiune și foarte slab conectate cu Occidentul. Petr Drula´k rezuma specificul acestei regiuni astfel: legătura puternică între disciplina relațiilor internaționale și guverne/politică, absența dezbaterilor științifice autentice și lipsa unor produse teoretice proprii, fapt ce face ca aceste comunități să fie exclusiv „consumatoare" ale cercetării produse în Vest.[26]

În interiorul comunităților naționale există două grupuri de cercetători: o minoritate care se consideră membri ai comunității anglo-americane[27], cu activitate științifică orientată spre Occident, cu publicații în limba engleză în reviste academice prestigioase, și o mare majoritate activă doar în context național, puternic legată de guverne, cu preocupări didactice și angajată în furnizarea expertizei pentru anumite structuri ale statului. Relația comunităților naționale de cercetători cu mediile științifice din Occident reprezintă un aspect important în înțelegerea dinamicilor disciplinelor relațiilor internaționale din regiunea Europei de Est. Aceasta poate fi atribuită atât superiorității pe care Vestul o promovează în raport cu regiunile non-occidentale, marginalizării comunităților naționale de cercetători care sunt văzuți doar ca furnizori de date, a cenzurii, cât și al complexului de inferioritate puternic în comunitățile naționale/locale.

În România, disciplina relațiilor internaționale a fost introdusă în curriculum universitar la începutul anilor '90 fiind instituționalizată din două rațiuni – democratizare și europenizare, pe de o parte, și furnizarea de expertiză, de cealaltă parte. Rațiunea integrării în comunitatea euro-atlantică și, deosebit de important, euforia produsă de realizarea acestor obiective a determinat abandonul total al geopoliticii, ca domeniu academic, în pofida existenței unei școli românești cu tradiție, dezvoltată în perioada interbelică.[28] Această direcție se presupune că a fost înlocuită cu paradigma liberală. În fapt însă, studiile internaționale în România se rezumă la preluarea unor teme considerate de actualitate în Occident, fără a produce, totuși, cercetări originale. Dacă geopolitica și relațiile internaționale studiază potențialul unui stat și modul în care acesta își poate realiza interesele naționale, în cazul României rămâne inexplicabil regresul geopoliticii și chiar al relațiilor internaționale, care nu pot fi atribuite doar situației generale a științelor socio-umane în perioada postcomunistă. În privința disciplinei relațiilor internaționale, deși la nivel academic și universitar există o puternică infrastructură instituțională, cercetarea a rămas profund atașată de cele două obiective strategice menționate mai sus. Acest context explică statutul de „consumatoare", poziția periferică chiar și la nivel regional, dar și lipsa cronică de expertiză pe statele din proximitatea geografică a RomânieMarginalizarea științelor socio-umane, natura descriptivă a scrierilor academice, barierele lingvistice și hegemonia Occidentului explică parțial doar sociologia relațiilor internaționale în Europa de Est. Există anumite defecte instituționale și ideaționale care continuă să fie perpetuate de comunitățile de cercetători din statele est-europene. Aici, cercetarea relațiilor internaționale este fragmentată *per se* atât din punct de vedere instituțional, ideațional, cât și metodologic. În primul rând pentru că nu există o delimitare clară a disciplinei relațiilor internaționale de celelalte științe socio-umane, aceasta continuând să fie considerată un sub-domeniu fie al științei politice, fie al istoriei. Cazul Ucrainei este reprezentativ în acest sens.[29] Există, de asemenea, o atitudine autarhică extrem de răspândită: cercetătorii aleg voluntar să se poziționeze local axându-se pe teme neactuale pentru audiența internațională,[30] fapt determinat atât de barierele lingvistice, de accesul limitat la piața ideilor și dezbaterilor, dar și de preferința pentru anumite perspective și autori.[31] La o scară mai mică și cu anumite particularități determinate atât de moștenirea sovietică, dar și de presiunile sociale, politice, economice specifice perioadei postcomuniste, cercetarea relațiilor internaționale în regiunea Europei de Est rămâne deocamdată la stadiul de „consumatoare" a produselor epistemice și ontologice de factură anglo-americană, și intelectual autarhică.

De la liberalizarea științei la schimbarea de paradigmă

Evoluția disciplinei ruse a relațiilor internaționale în perioada post-sovietică urmează tiparul dezvoltării acesteia în regiunea Europei Centrale și de Est. Instituționalizarea studiului relațiilor internațioanele se produce în 1943, când la Universitatea de Stat din Moscova a fost fondată Facultatea de Relații Internaționale, transformată apoi într-un institut separat pe lângă Ministerul Afacerilor Externe care avea misiunea de a forma experți și specialiști pentru aparatul de stat. Pe lângă acest institut (MGIMO), la acel moment mai funcționa Academia Diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe, creată în 1934. Cu toate acestea, în Rusia sovietică, relațiile internaționale au fost considerate o disciplină a burgheziei oferindu-i-se o poziție marginală în cadrul științelor sociale, fiind afiliate geopoliticii ruse[32], de unde și fuziunea epistemică și metodologică ale acestor două domenii ale cunoașterii manifestată pregnant în scrierile cercetătorilor ruși până de curând. Această tendință este plastic sugerată de manualele lui Konstantin Gadjiev *Geopolitica* și *Introducere în geopolitică*, care la momentul apariției – la sfârșitul anilor ,90 -, au produs o profundă impresie în rândul specialiștilor ruși fiind considerate mult timp, în mod canonic, cele mai relevante studii de relații internaționale, chiar dacă acestea nu sunt decât o istorie a dezvoltării geopoliticii scrisă în tradiție realistă.

Ontologic, cercetarea relațiilor internaționale în Rusia sovietică s-a axat exclusiv pe analiza politicii externe ale statelor, în timp ce relațiile dintre state și evoluțiile sistemice au rămas domenii necunoscute până la începutul anilor ,90 al secolului XX.[33]

La sfârșitul deceniului al șaptelea al secolului XX, disciplina relațiilor internaționale intră, totuși, în atenția cercetătorilor sovietici ca urmare a discuției lansate de publicația *Economie mondială și relații internaționale* referitoare la aspectele metodologice în cercetarea acestui domeniu.[34] Discuțiile nu s-au concretizat în proiecte ample însă a fost recunoscut caracterul interdisciplinar al domeniului relațiilor internaționale.[35] Sub aspect instituțional, cercetarea era centralizată, finanțată și controlată de stat: exista o împărțire a acestei discipline în „știința academică", care era prerogativa Academiei de Științe a URSS și ale institutelor din cadrul acesteia, și „știința universitară" centralizată, reprezentată de instituțiile de învățământ superior de la Moscova și Leningrad, acum Sankt Petersburg.

În contextul liberalizării științei, instituționalizarea studiilor internaționale, survenită după 1990, a urmat tiparul dezvoltării sale în spațiul extra-european (nord-american), din care a și fost inspirată masiv reforma infrastructurii academice și universitare a relațiilor internaționale în Federația Rusă. Profesionalizarea sa se produce relativ repede, în 1992, prin înființarea Asociației Ruse de Politologie. Tot atunci apar primele centre analitice și centre de politică aplicată. Apariția centrelor independente de cercetare în anii ,90 este legată, formal, de încercarea de contracarare a monopolului Academiei de Științe a Federației Ruse în domeniul cercetării. Practic însă, precaritatea economică și situația dezastruoasă din învățământ au limitat dezvoltarea disciplinei ruse a relațiilor internaționale la nivelul universităților. Aceasta s-a dezvoltat preponderent în centrele de cercetare private care furnizau expertiză pentru mediul de afaceri, unde era concentrată și cererea pentru specialiști în acest domeniu. Principalele oportunități de finanțare în cercetare veneau, așadar, de la fundațiile private din străinătate, situație ce a favorizat extinderea geografică a studiului relațiilor internaționale în regiuni și a descentralizării studiilor internaționale, dar și la generalizarea imposturii în diversele ei forme.

Obiectivul disciplinei ruse a relațiilor internaționale a fost definit prin prisma unor finalități practice strâns legate de contextul politic intern și extern: la fel ca geopolitica, relațiile internaționale trebuie să aprecieze cât mai precis situațiile de criză din societatea rusă la etapa actuală a evoluției istorice.[36] Agenda de cercetare arată relația de determinare dintre evenimentele din cadrul politicii mondiale, agenda politică a Rusiei și tendințele din interiorul disciplinei: în anii ,90, studiile strategice, studiile despre NATO au fost dominante, după anii 2000, au prevalat teme ca globalizarea, din perspectivă economică, studiile regionale și multipolarismul. Al doilea obiectiv, sintetizat de Anatoli Torkunov, se referă la educație și pregătirea specialiștilor în domeniul relațiilor internaționale ca resursă independentă a politicii externe și instrument de influență în lume.[37] Cel de-al treilea scop al studiilor internaționale ruse, în viziunea lui Andrei Țîgankov, emerge din inabilitatea paradigmelor occidentale de a integra diferențele. Dialectica alterității (dihotomia Sine-Alții) prezentă astăzi în acest domeniu academic la nivel internațional este mai degrabă colonială[38], pentru că perpetuează superioritatea centrului în raport cu periferiile, logică în care cercetătorii din spațiile non-occidentale sunt exclusiv „furnizori" de date sau/și de expertiză și „consumatori" ai produselor intelectuale din Vest. Anume acest dezechilibru exclude în totalitate reflecțiile asupra culturii și istoriei și al relațiilor create în spațiu și în timp imperios necesare pentru înțelegerea și integrarea diferențelor într-o lume globalizată și inhibă afirmarea pluralismului în cercetare la nivel global.

Reieșind din tematica și perspectiva studiilor publicate de cercetătorii ruși în perioada post-'90 se poate vorbi despre două tendințe mari. Până la începutul secolul XXI, cercetarea acestui domeniu se contura ca o expresie a liberalizării. În cadrul evoluției disciplinei, din punct de vedere morfologic și cronologic, această etapă a fost numită „paradigma emulației".[39] Pe de o parte, concomitent cu instituționalizarea, profesionalizarea și recuperarea decalajului epistemic, cercetarea relațiilor internaționale în Rusia după 1991 a aderat la paradigma neoliberală încercându-se conectarea și integrarea în circuitul global al cunoașterii, în primul rând în Occident. Fiind lipsită de energia creatoare și de originalitate, „paradigma emulației" nu a fost o paradigmă *per se*, ci mai degrabă expresia locală a depășirii unui complex de inferioritate și al nivelării decalajului ontologic și epistemic.

Cea de-a doua etapă debutează la începutul secolului XXI: dezbaterile se nuanțează, devin mai ample, apar lucrări teoretice căutându-se energic ieșirea din „logica determinismului istoric", în mediile universitare și academice se afirmă cele două abordări dominante în studiile internaționale ruse – universalistă și izolaționistă –, apar cu regularitate monografii dedicate cercetării domeniului. Acest punct marchează începutul globalizării disciplinei ruse a relațiilor internaționale: comunitatea națională constată interdependența între local și global și, mai important, nevoia poziționării în acest context. După 2000, apar primele discuții despre „naționalizarea" studiilor internaționale și crearea Teoriei ruse a relațiilor internaționale. Aceste prefaceri se impun atât pe fondul resentimentelor și dezămăgirii provocate de pierderea statutului în politica internațională asociată cu perioada anilor ,90, mai ales cu momentul Kosovo, cât și de necesitatea rezolvării dilemei identitare, alimentată și de aceste dezbateri.

Proiectul Școlii Ruse de relații internaționale

Acum două decenii în mediile academice din Occident s-a avansat abordarea așa-numitului „pluralism global al disciplinei relațiilor internaționale". Această idee a fost văzut ca o oportunitate pentru avansarea produselor intelectuale ale școlilor naționale de relații internaționale: în spațiul academic rus, acestei discuții i-au fost atașate o serie de chestiuni epistemice, cele mai interesante fiind cea a proiectului unei Școli ruse de relații internaționale[40] după modelul școlilor de relații internaționale din Europa, și a contribuțiilor teoretice ale cercetătorilor ruși la cunoașterea universală la etapa actuală.

Ideea creării unei Școli ruse de relații internaționale, propusă la începutul anilor 2000, pornește de la rațiunea diversificării dialecticii istorice în studiile internaționale la nivel global prin promovarea pluralismului cunoașterii. Cercetătorii ruși recunosc influența majoră a școlilor occidentale în formularea instrumentarului epistemic și metodologic al disciplinei ruse a relațiilor internaționale. În același timp, se admite că gândirea politică rusă contemporană are un caracter aparte, reieșită dintr-o istorie culturală specifică, care poate fi cu greu înțeleasă în afara acesteia. Argumentul pluralismului în cercetare din perspectiva națională invocă unicitatea dezvoltării statului rus ce trebuie văzut în complexitatea experienței sale istorice și nu în comparație cu alte națiuni.[41] Așa cum susțin promotorii acestui proiect, noile abordări ale relațiilor internaționale în Rusia sunt un produs al istoriei intelectuale ruse, care se articulează coerent și inteligibil doar prin raportarea la dinamica Occidentului.

După 2016 scepticismul față de proiectul Școlii ruse de relații internaționale a crescut fiind determinat atât de evenimentele din politica mondială care au izolat Rusia și cercetătorii ruși, dar și de scepticismul puternic al Occidentului față de scrierile cercetătorilor din această țară. Totuși, obiectivul creării unei Școli ruse de relații internaționale trebuie analizat din două perspective care pot justifica formalizarea sau, dimpotrivă, îi pot anula logica de a fi: gradul de reflexivitate și autoreflexivitate al contribuțiilor academice din domeniul relațiilor internaționale, și dilema identitară în discursul național. Prima direcție este relativ slab dezvoltată, deși, în ultimele decenii, au fost scrise câteva analize interesante pe acest subiect. Studiile lui Alexandr Sergunin, ale lui Andrei Țîgankov, cele ale lui Aleksei Bogaturov[42], ale lui Viatcheslav Morozov, lucrările lui Anatoli Torkunov[43], dar și contribuțiile cercetătoarelor Tatiana Alekseeva și Marina Lebedeva au trasat în câmpul studiilor internaționale ruse câteva direcții de reflecție asupra morfologiei și conținutului lor normativ. Există reviste academice cu profil internațional care sunt într-adevăr platforme de dezbateri pentru cercetători.

Cea de-a doua direcție, care a și reprezentat un impediment major în dezvoltarea disciplinei relațiilor internaționale în Rusia post-sovietică[44], se referă la metadezbatarea dintre occidentaliști și eurasianiști (în trecut slavofili). Cele două teme de disensiune sunt perspectiva asupra trecutului istoric și modelul de modernitate al Rusiei: în timp ce primii sunt nihiliști în raport cu istoria și susțin că statul rus trebuie să urmeze modelul Occidentului, eurasianiștii tind să exagereze mândria națională afirmând că Federația Rusă are nevoie de o cale specifică. Într-un context extins, definirea și integrarea „sinelui național"[45] în complexitatea lumii contemporane reprezintă un leitmotiv în scrierile academice ruse din aria științelor sociale în perioada postcomunistă. Urmând această căutare instinctiv, abordările teoretice din aria studiilor internaționale au căutat mai degrabă să răspundă la această nevoie decât să formuleze viziuni originale asupra contextului politic internațional. Schimbarea direcției în cercetarea rusă a relațiilor internaționale anunțată la începutul anilor 2000 a fost determinată de simultaneitatea a doi factori. Transformările politice interne de la sfârșitul secolului XX-începutul secolului XXI comută perspectiva de pe liberalismului vestic, ca model de dezvoltare al Rusiei, spre un model particular. Aceleași cercetătoare - Tatiana Alekseeva și Marina Lebedeva - descriu această reorientare conceptuală în studiile internaționale ruse ca o trezire, o conștientizare a dependenței de mediul internațional care devine semnificativ din punct de vedere social și politic: „necesitatea reflexiei teoretice apare doar atunci când se formează viziunea noastră asupra lumii, inclusiv într-un domeniu atât de practic cum sunt relațiile internaționale, pentru că nu răspundem doar la situații specifice, ci construim o strategie în raport cu lumea din jur."[46]

Al doilea factor este o prelungire logică al celui dintâi. Demersul de „naționalizare" al Teoriei relațiilor internaționale și de ancorare a cercetării în câmpul filosofiei politice ruse, ca metodă de explicare a excepționalismului Rusiei, s-au datorat atât reverberației slabe a paradigmei liberale în cercetarea rusă, dar și al generalizării științei politice, ca disciplină independentă, în practica academică și universitară. Succesul conceptului de Teorie politică internațională[47] la nivel global a impulsionat eforturile specialiștilor ruși de a apela la sfera teoriei politice în demersul de explicare a chestiunilor specifice relațiilor internaționale ceea ce a și marcat apropierea metodologică de Școala americană de relații internaționale, deși ontologic este mai apropiată de școlile europene. Congruența acestor două discipline explică caracterul specific al scrierilor cercetătorilor ruși catalogate ca fiind ideologice. Andrei Țîgankov consideră că ideologizarea disciplinei ruse a relațiilor internaționale și caracterul relativist al cercetărilor sunt determinate de clivajul existent în predarea relațiilor internaționale și cea a filosofiei politice ruse existentă în practica universitară din această țară.[48]

În același timp, orientarea spre produsele gândirii politice ruse are loc într-un moment istoric care explică emergența acestei direcții. În aria disciplinei ruse teoria liberală este cea mai recentă. Favorizată de contextul politic intern și extern, aceasta se impune în aria cercetării academice la începutul anilor 1990 și se afirmă în politica externă a Federației Ruse în anii 1991-2000 prin cele două concepții – atlantistă[49] a ministrului Afacerilor Externe Andrei Kozîrev și cea a „imperiului liberal"[50] a vicepremierului Anatoli Ciubais. Specializarea în cheia paradigmei liberale a fost expresia nu doar a liberalizării științei produsă după 1991, care a deschis oportunitatea asimilării teoriilor școlilor occidentale și al racordării la produsele cunoașterii universale, ci și manifestarea concretă a „intrării Rusiei în comunitatea țărilor civilizate". În acest sens, „paradigma emulației" a însemnat pe de o parte însușirea și reproducerea unui set de teorii, concepte și viziuni, iar pe de altă parte, a fost expresia exteriorizării unei aspirații politice – „intarea în lumea civilizată". Reorientarea produsă la începutul anilor 2000 poate fi explicată prin caracterul utilitar al disciplinei ruse a relațiilor internaționale care a căutat să răspundă nevoii de a identifica rolul statului rus post-sovietic în ordinea mondială post-Război Rece: științele sociale au fost astfel provocate să răspundă dilemelor dezvoltării ceea ce le-a angrenat într-

un subiectivism tematic impus de caracterul transformării istorice a statului rus.

Momentul de reviriment de la începutul secolului XXI a fost, de asemenea, rezultatul unui proces simultan, mult mai complex și mai puțin evident: pe fondul dezamăgirii și dezorientării provocate de eșecul tranziției, asociat cu paradigma liberală, la începutul anilor 2000 etapa asimilării producției teoretice de sorginte vestică s-a considerat finalizată ceea ce a determinat reorientarea spre filosofia politică națională, în special spre producțiile teoreticienilor liberalismului rus. Efectul pozitiv al acestei repoziționări a constat în detașarea de canoanele dominante ceea ce a creat condițiile incipiente pentru reflexivitate și autoreflexivitate și, de asemenea, pentru explorarea mai multor paradigme. Așadar, proiectul Școlii ruse de relații internaționale este în primul rând un proiect al pluralismului în cercetare care ar nivela ierarhiile și ar reabilita statutul cercetătorilor ruși, dar și un proiect al identității ruse care se dinamizează și se consolidează doar prin raportarea la Occident.

Dileme metodologice și epistemice: cercul vicios al dilemei identitare

Până la începutul secolului XXI, corpusul teoretic și metodologic al relațiilor internaționale și cel al geopoliticii, politologiei, studiilor despre guvernanță, studiilor despre democrație existau într-o formulă nediferențiată. După anii 2000 relațiile internaționale se individualizează ca disciplină desprinzându-se de geopolitică. O evoluție interesantă și paradoxală din acest punct de vedere este și cea a geopoliticii. Pe tot parcursul anilor '90 această disciplină s-a bucurat de o popularitate imensă. Odată cu abandonarea așa-numitei „paradigme a emulației" și prin generalizarea producțiilor teoretice occidentale în scrierile cercetătorilor ruși, interesul pentru geopolitică scade. Conform argumentelor lui Nikolai Silaev, această situație se datorează atât faptului că reperele teoretice folosite de cercetătorii ruși până atunci erau învechite, și pentru că, cu excepția lucrărilor lui Aleksandr Dughin, publicațiile specialiștilor ruși nu au trezit niciun interes în Occident, dar, de asemenea, și pentru că în geopolitica rusă elementul normativ era hipertrofiat în raport cu cel analitic.[51] După anii 2000, în cercetare se generalizează geopolitica critică. O altă transformare majoră, manifestată expresiv în ultimele două decenii, se referă la generalizarea discursului multiparadigmatic.[52] O direcție teoretică deosebit de actuală în cercetarea rusă este constructivismul. Relația Rusiei cu lumea este analizată în prezent aproape exclusiv prin lentilele acestei perspective.

O provocare majoră pentru studiile internaționale ruse este statutul lor social, la capacitatea de a furniza expertiză și a deveni o resursă independentă a politicii externe și instrument de influență în lume. Acest obiectiv este însă recent în spațiul politic: abia în anul 2017 în cadrul Ministerului Educației și Științei al Federației Ruse a fost creat Consiliul de experți în domeniul cunoașterii umanitare care are ca scop conectarea agendei politice și contextul academic.[53] La fel ca în spațiul Europei de Est, științele socio-umane în Rusia au un statut social marginal, cercetările în acest domeniu sunt tratate cu scepticism, prin urmare, la nivel politic susținerea acestora este scăzută. O altă caracteristică care plasează disciplina rusă a relațiilor internaționale în context regional se referă la incertitudinea granițelor între diverse științe socio-umane și conținutul acestora: în Rusia, afirmă Anatoli Torkonov, nu s-a dezvoltat o înțelegere holistică a granițelor dintre domeniile cercetării sociale și umanitare și relația dintre aceste zone.[54] De asemenea, dacă științele reale sunt incluse în Strategia națională a dezvoltării tehnico-științifice cu titlul de prioritate, științele socio-umane nu sunt orientate spre obiectivul furnizării expertizei structurilor de stat (lipsa cererii) și sunt deconectate de știința globală atât la nivelul tematicii și conținutului, cât și la nivel metodologic.[55]

În contextul discuțiilor despre „naționalizarea" cercetării relațiilor internaționale s-au pus în dezbatere și dilemele lingvistice în procesul de asimilare a disciplinei. Majoritatea conceptelor cu care operează astăzi cercetătorii ruși sunt traduceri ale terminologiei ce aparține tradiției teoretice ale școlilor occidentale prin urmare, în practica teoretică rusă, procesul de adaptare a produselor cunoașterii la perspectiva asupra realității internaționale s-a desfășurat concomitent cu procesul de înțelegere și echivalare semantică a termenilor prin care urma să se definească acea realitate. Aceste caracteristici plasează, din nou, studiile internaționale ruse în contextul Europei de Est. Pe de altă parte, elementul care individualizează dezbaterile asupra studiului relațiilor internaționale în Rusia se referă la legitimitatea instrumentarului conceptual de factură vestică în spațiul academic rus. De exemplu, în lucrările sale, chiar și Aleksandr Dughin, exponentul ramurii conservatoare a neoeurasianismului, apelează la teoriile școlilor occidentale de geopolitică, în special la teoriile lui Samuel Huntington, pentru a-și formula și argumenta viziunile. Observația este valabilă și pentru specialiștii de relații internaționale care lucrează în domeniul analizelor politice aplicate și care își definesc cercetarea mai degrabă prin prisma unei orientări ideologice decât pornind de la o anumită paradigmă.

Dilema identitară a Rusiei post-sovietice a fost transferată în câmpul dezbaterilor privind caracterul studiilor internaționale ruse. Concomitent cu încercarea constituirii unui corpus unitar de cunoștințe inspirat din curentele filosofiei politice ruse pliate pe tendințele globale din domeniu și detașarea de cadrul teoretic și conceptual al școlilor europene și extra-europene, ca repere ontologice, în spațiul academic și universitar rus s-au impus două abordări antagoniste: universalistă și izolaționistă. Primii consideră că prioritatea cercetătorilor ruși trebuie să fie integrarea în comunitatea profesională globală, adepții celui de-al doilea curent consideră că această direcție este periculoasă văzând în integrare renunțarea la sistemul personal de valori și o invitație la autarhia intelectuală.[56] Argumentul celor din urmă pare justificat chiar de natura contribuțiilor intelectuale ale cercetătorilor ruși în dezvoltarea acestui domeniu academic: în Vest, cercetătorii ruși continuă să fie recunoscuți și tratați mai mult ca „furnizori" de date și de expertiză decât ca cercetători. În ultimul timp se dezbat posibilele direcții

inovative, care ar reabilita statutul cercetării ruse a relațiilor internaționale la nivel global. Din această perspectivă, tradițiile științifice, particularitățile culturii strategice pot servi atât ca direcții ale globalizării studiilor internaționale ruse, dar pot fi și impedimente în realizarea acestui obiectiv. Pe de altă parte însă, dezvoltarea direcțiilor teoretice produse în Vest prin integrarea lor într-un context extins și îmbogățirea cu abordările specifice tradiției intelectuale ruse[57], o perspectivă deja existentă în cadrul studiilor internaționale ruse, are potențial și resurse.

Concluzii

În acest articol mi-am propus să arăt că există o legătură directă și intimă între magatendințele globale din cadrul domeniu academic al relațiilor internaționale și sociologia cercetării la nivel regional și național, cu referire la zona Europei de Est, și că aceste tendințe majore au influențat în mod decisiv studiile internaționale în Federația Rusă. Abolirea doctrinei marxist-leniniste a avut trei efecte importante. Primul a constat în reforma structurilor academice și universitare din Rusia și desprinderea disciplinei relațiilor internaționale de geopolitică. Liberalizarea cercetării a oferit un impuls puternic profesionalizării acesteia individualizând-o în aria științelor sociale. A doua evoluție a constat în recuperarea decalajului dialectic, epistemic și metodologic și racordarea la circuitul global, caracteristici comune pentru întreaga regiune a Europei de Est. „Paradigma emulației" nu a fost o paradigmă de fapt, pentru că i-a lipsit structura și logica. Aceasta a fost mai degrabă expresia căutării febrile a unor repere epistemice, care s-a pliat și a fost complementară evoluțiilor politice interne decât o paradigmă în sine în studiile internaționale. Declicul, considerat la superlativ un reviriment, s-a produs atunci când conexiunea cu cercetarea globală a fost înțeleasă ca o legătură bidemensională. Din acest punct de vedere, paradigma „naționalizării" este manifestarea teoretică a examinării atente a istoriei Rusiei, a dorinței de a înțelege rolul și locul statului rus contemporan în lume, și a oferi o soluție viabilă la provocările modernității și modernizării.

De asemenea, în acest articol am propus conceptul de „globalizare a globalismului" pentru a arăta cum sunt perpetuate ierarhiile ontologice și epistemice în studiile internaționale și a problematiza viabilitatea unui proiect național în acest context, respectiv al Școlii ruse de relații internaționale. Odată cu impunerea abordării așa-numitului „pluralism global al științei relațiilor internaționale", în Rusia, s-au pus în dezbatere o serie de chestiuni epistemice, cea mai interesantă fiind acea a legitimității înființării Școlii ruse de relații internaționale, iar a doua a vizat calitatea contribuțiilor teoretice ale cercetătorilor ruși la cunoașterea universală la etapa actuală. Aceste discuții indivizualizează studiile internaționale ruse fiind un indiciu atât al potențialului lor epistemic prezentând dovada unui anumit grad de reflexivitate, element ce lipsește în context regional. Studiile internaționale ruse se află încă la stadiul maturizare, de consolidare și la etapa căutărilor epistemice determinate atât de factori structurali, de evenimentele politice interne și externe, dar și de presiunea globalizării care intensifică dilema identitară a Rusiei post-sovietice.

Note:

1. Viatcheslav Morozov, „Obsessed with identity: the IR in post-Soviet Russia", *Journal of International Relations and Development* vol. 12, nr. 2 (2009): 200. https://doi.org/10.1057/jird.2009.2.
2. Ibid.
3. Andrei P. Tsygankov, „Rossiiskaya teoria mejdunarodnîh otnoșenii: kakoi ei bîti?" [“Russia International Relations Theory: what should it be like?"], *Comparative Politics*, vol. 2, nr. 15 (2014): 65. Online: https://mgimo.ru/files2/z10_2014/Andrei-Tsygankov_Russia-International.pdf.
4. Felix Anderl, Antonia Witt, „Problematising the Global in Global IR", *Millennium: Journal of International Studies*, vol. 49, nr. 1 (2020): 35-36. https://doi.org/10.1177/0305829820971708.
5. Colin Wight, „Bringing the outside in: the limits of theoretical fragmentation and pluralism in IR theory", *Politics*, vol. 39, nr. 1(2019): 65-66. https://doi.org/10.1177/0263395718815784.
6. Félix Grenier et al., „The Institutional „Hinge": How the End of the Cold War Conditioned Canadian, Russian, and Swiss IR Scholarship", *International Studies Perspectives*, vol. 2, nr. 2 (2020): 200. https://doi.org/10.1093/isp/ekz021.
7. *Ibid.,* 201.
8. Scott Hamilton, „A genealogy of metatheory in IR: how 'ontology' emerged from the inter-paradigm debate", *International Theory*, vol. 9, nr. 1 (2017): 137. https://doi.org/10.1017/S1752971916000257.
9. Elena A. Korosteleva, Irina Petrova, „From 'the global' to 'the local': the future of 'cooperative orders' in Central Eurasia in times of complexity", *International Politics*, vol. 58, nr. 5-6 (2021): 422. https://doi.org/10.1057/s41311-020-00262-4.
10. Tim Dunne, Michael Cox, Ken Booth, *The Eighty Years´ Crisis: International Relations 1919 – 1999* (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), 86.
11. Thomas Kuhn, *The structure of scientific revolutions* (Chicago: University of Chicago Press, 1996), 3.
12. Juliet Kaarbo, „A Foreign Policy Analysis Perspective on the Domestic Politics Turn in IR Theory", *International Studies Review*, vol.17, nr. 2 (2015): 189. https://doi.org/10.1111/misr.12213.
13. Ole Waever, „The Sociology of a Not So International Discipline: American and European Developments in International Relations", International Organization, vol. 52, no. 4 (1998): 690. https://doi.org/10.1162/002081898550725.
14. Amitav Acharya, *The End of American World Order* (Cambridge: Cambridge University Press, 2014), 106.
15. *** *Theories of International Relations* (Londra: Palgrave Macmillan, 2005), 2.

16. Robert Keohane, „Nominal democracy? Prospects for democratic global governance", *International Journal of Constitutional Law*, vol. 13, nr. 2 (2015): 345. https://doi.org/10.1093/icon/mov029.
17. Ibid.
18. Yih-Jye Hwang, „The births of International Studies in China", *Review of International Studies,* (2020): 1. https://doi.org/10.1017/S0260210520000340.
19. Peter Marcus Kristensen, „The South in „Global IR": Worlding Beyond the „Non-West" in the Case of Brazil", *International Studies Perspectives*, vol. 22, nr. 2 (2021): 219. https://doi.org/10.1093/isp/ekz029.
20. Amitav Acharya, Barry Buzan, „Why is there no Non-Western International Relations Theory? Ten years on", *International Relations of the Asia-Pacific*, vol. 17, nr. 3 (2017): 342. https://doi.org/10.1093/irap/lcx006.
21. Stanley Hoffmann, „An American Social Science: International Relations", *Daedalus*, vol. 106, nr. 3 (1977): 56-57. https://www.jstor.org/stable/20024493.
22. Steve Smith, „The discipline of international relations: still an American social science?", *British Journal of Politics and International Relations*, vol. 2, nr. 3 (2000): 375. https://doi.org/10.1111/1467-856X.00042.
23. Sergey Chugrov, „Sușestvuet li nezapadnaia politologhia? (Politiceskaia teoria T. Inoguti)" ["Is there a non-Western Political Science? ("Political Theory" by Takashi Inoguchi)"], *Polis. Political Studies*, nr. 4 (2016): 183. https://doi.org/10.17976/jpps/2016.04.14.
24. Mathis Lohaus, Wiebke Wemheuer-Vogelar, „Who Publishes Where? Exploring the Geographic Diversity of Global IR Journals", *International Studies Review* (2020): 3. https://doi.org/10.1093/isr/viaa062.
25. Ibid.
26. Petr Drula´k, „Introduction to the International Relations (IR) in Central and Eastern Europe Forum", *Journal of International Relations and Development*, nr. 12 (2009):168–173. https://doi.org/10.1057/jird.2009.2.
27. Ibid.
28. Svetlana Cebotari, „Geopolitica", Valentina Teosa, Grigore Vasilescu, Veronica Rotaru, Relațiile internaționale în curriculumul universitar: bazele teoretico-metodologice, [International relations in university curricula: theoretical and methodological fundamentals] (Chișinău: State University of Moldova, 2016), 62. Online: http://frispa.usm.md/wp-content/uploads/16.-Rela%C8%9Bii-Interna%C8%9Bionale-%C3%Aen-curriculumul-universitar.pdf.
29. Nadiia Koval, Ivan Gomza, „The splendid school assembled: studying and practicing International Relations in independent Ukraine", *Ideology and Politics*, vol. 13, nr. 2 (2019): 223-226. Online: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/16862/Koval_The_splendid_school_assembled_studying.pdf?sequence=7&isAllowed=y.
30. Ibid., 226-227.
31. Ibid., 228-229.
32. O parte a institutelor de relații internaționale și de cercetare științifică înființate în perioada sovietică se aflau în compenența Academiei de Științe a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, înființată în deceniul al șaptelea al secolului XX. O altă parte a acestor institute academice intrau sub jurisdicția unor ministere ale guvernului sovietic, aveau o specializare îngustă sau o orientare regională clar definită, efectuau cercetări cu o strictă valoare practică și aveau legături limitate cu mediile universitare.
33. Ivan G. Tyulin, „Between the Past and the Future. International Studies in Russia", *Zeitschrift für Internationale Beziehungen*, vol. 4, nr. 1 (1997): 181-182. https://www.jstor.org/stable/40843811.
34. Marina Lebedeva, Maksim Harkevich, „Teoria mejdunarodnîh otnoșenii v zerkale sovremenîh possiiskih isledovanii" ["Theory of International Relations in the mirror of contemporary Russian International Studies"], *MGIMO Review of International Relations*, vol. 5, nr. 50 (2016): 10. https://doi.org/10.24833/2071-8160-2016-5-50-7-19.
35. Mariya Y. Omelicheva, Lidiya Zubytska, „An Unending Quest for Russia's Place in the World: The Discursive Co-evolution of the Study and Practice of International Relations in Russia", *New Perspectives*, vol. 24, nr. 1 (2016): 27. https://doi.org/10.1177/2336825X1602400102.
36. Vladimir Burlakov, „Prolema opredeleniea predmeta i mesta gheopolitiki v sovremennoi rossiiskoi politiceskoi nauke" ["The problem of determining the subject and place of geopolitics in the modern Russian Political Science"], Politiea, nr. 2 (2008): 115. Online: https://ecsocman.hse.ru/data/2011/12/28/1270393783/Politeia_Burlakov-2008-2.pdf.
37. Anatoly Torkunov, „Proșloe i budușee mejdunarodnîh-politiceschih issledovanii" ["The past and the future of International Political Studies"], *International processes*, vol. 14, nr. 1 (2016): 78. https://doi.org/10.17994/IT.2016.14.1.44.6.
38. Andrei P. Tsygankov, „Self and Other in International Relations Theory: Learning from Russian Civilizational Debates", *International Studies Review*, vol. 10, nr. 4 (2008): 765. https://doi.org/10.1111/j.1468-2486.2008.00831.x.
39. Aleksey Bogaturov, „Desyat' let paradigm osvoeniya" ["Ten Years of the Emulation Paradigm"], *Pro et Contra*, vol. 5, nr. 1 (2000): 195-201. Online: http://obraforum.ru/bogaturov6.htm.
40. Andrei P. Tsyankov, *„Rossiiskaya teoria mejdunarodnîh otnoșenii"*, 65.
41. Andrei P. Tsygankov*, The strong state in Russia. Development and crisis* (Oxford: Oxford University Press, 2014)*,* 5-6.
42. A se vedea Aleksey Bogaturov, *„Istoria relațiilor internaționale: 1945-2008"* (în limba rusă), Editura Aspect-Press, Moscova, 2010.
43. Cea mai cunoscută lucrare a profesorului Anatol Torkunov este *„Relațiile internaționale contemporane"* (în limba rusă), apărută la Editura Aspect-Press, Moscova, 2012.
44. Viatcheslav Morozov, „Obsessed with identity", 201-205.
45. Vladimir A. Burlakov, „Razvitie gheopolitiki v Rossii: problemî i perspektivî formirovanie novoi metodologhii izucenia mejdunaradnîh otnoșenii" ["The Development of Geopolitics in Russia: Problems and Prospects of Formation of New Methodology of Study of the Interstate

Relations"], *Oicumena Regional Studies*, ed. 1, (2007): 8. Online: http://ojkum.ru/arc/2007_01/2007_01_01.pdf.

46. Tatiana Alekseeva, Marina Lebedeva, „Șto proishodit s teoriei mejdunarodnîh otnoșenii" ["What is happening to the Theory of International Relations"], *Polis. Political Studies,* nr. 1 (2016): 32. https://doi.org/10.17976/jpps/2016.01.03.
47. Tatiana Alekseeva, „Debatî o „Velikih debatah": kak structurirovati teoriu mejdunarodnîh otnoșenii?"["The debates about „Great debates": how to structure the Theory of International Relations?"], *Polis. Political Studies*, nr. 6 (2016): 10. https://doi.org/10.17976/jpps/2016.06.02.
48. Andrei P. Tsygankov, „Teoria mejdunarodnîh otnoșenii glazami rossiiskogo realizma" ["Theory of International Relations through the lens of Russian Realism"], *Global Affairs*, nr. 1 (2016). Online: https://globalaffairs.ru/articles/teoriya-mezhdunarodnyh-otnoshenij-glazami-rossijskogo-realizma-2/.
49. Viziunea atlantistă al lui Andrei Kozîrev, formulată în prima Concepție de politică externă a Federației Ruse adoptată în 1993, pleda pentru reorientarea radicală a cursului politicii externe spre Statele Unite ale Americii și Europa occidentală, separarea politică, economică și culturală de fostele republici socialiste – statele membre CSI – iar în plan economic s-a tradus prin „terapia de șoc", programul de reforme, formulat de Egor Gaidar, care prevedea liberalizare bruscă a economiei ruse.
50. Viziunea „imperiului liberal" al lui Anatoli Ciubas pleda pentru integrarea Rusiei în structurile occidentale, mai ales prin intermediul comerțului liber și afacerilor. Spre deosebire de concepția lui Andrei Kozîrev, viziunea lui Anatoli Ciubais pleda pentru păstrarea relațiilor economice cu fostele republici sovietice. Se considera că expansiunea economică a Rusiei spre statele ex-sovietice era inevitabilă datorită succesului reformelor economice.
51. Nikolay Silaev, „Ispîtanie russkih gheopolitikov: vneșneia politika Rossii v perspektive gheopoliticeschih teorii" ["A test of Russian Geopolitics: Russia's Foreign Policy în the perspective of geopolitical theories"], *Polis. Political Studies*, nr. 1 (2021): 126. https://doi.org/10.17976/jpps/2021.01.09.
52. Alexander Sergunin, *International Relations in Post-Soviet Russia: Trends and Problems* (Nizhny Novgorod: Nizhny Novgorod Linguistic University Press, 2007): 108-109. Online: https://www.researchgate.net/publication/290391609.
53. Anatoly Torkunov, „Vîzovî soțiogumanitarnoi nauke v Rossii" ["Challenges to social and human sciences in Russia"], Polis. Political Studies, nr. 5 (2018): 10. https://doi.org/10.17976/jpps/2018.05.02.
54. Ibid., 10.
55. Ibid., 11.
56. Andrei P. Tsygankov, *„Rossiiskaya teoria mejdunarodnîh otnoșenii"*, 66.
57. Marina Lebedeva, „Rossiiskie mejdunarodnîe issledovaniea: vojmojnîi vklad v razvitie obșemirnoi nauke" ["Russian Internațional Studies: possible contribution to the development of world science"], *Saint-Peterburg State University Review,* vol. 6, nr. 2 (2015): 86-87. Online: https://dlib-eastview-com.idp.nwipa.ru/browse/doc/4623862.

Bibliography:

*** *Theories of International Relations,* Londra: Palgrave Macmillan, 2005.

Acharya, Amitav. *The End of American World Order,* Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

Acharya, Amitav, Buzan, Barry. "Why is there no Non-Western International Relations Theory? Ten years on." *International Relations of the Asia-Pacific*, vol. 17, no. 3 (2017): 341–370. https://doi.org/10.1093/irap/lcx006.

Alekseeva, Tatiana. "Debatî o 'Velikih debatah': kak structurirovati teoriu mejdunarodnîh otnoșenii?" ["The debates about „Great debates": how to structure the Theory of International Relations?"]. *Polis. Political Studies*, no. 6 (2016): 9-21. https://doi.org/10.17976/jpps/2016.06.02.

Alekseeva Tatiana, Lebedeva, Marina, "Șto proishodit s teoriei mejdunarodnîh otnoșenii" ["What is happening to the Theory of International Relations"]. *Polis. Political Studies*, no.1 (2016): 29-43. https://doi.org/10.17976/jpps/2016.01.03.

Anderl, Felix, Witt, Antonia. "Problematising the Global in Global IR". *Millennium: Journal of International Studies*, vol. 49, no. 1 (2020): 32-57. https://doi.org/10.1177/0305829820971708.

Bogaturov, Aleksey. "Desyat' let paradigm osvoeniya" ["Ten Years of the Emulation Paradigm"]. *Pro et Contra*, vol. 5, no. 1 (2000): 195-201. Online: http://obraforum.ru/bogaturov6.htm.

Burlakov, Vladimir A. "Prolema opredeleniea predmeta i mesta gheopolitiki v sovremennoi rossiiskoi politiceskoi nauke" ["The problem of determining the subject and place of geopolitics in the modern Russian Political Science"]. *Politiea*, no. 2 (2008): 114-125. Online: https://ecsocman.hse.ru/data/2011/12/28/1270393783/Politeia_Burlakov-2008-2.pdf.

Burlakov, Vladimir A. "Razvitie gheopolitiki v Rossii: problemî i perspektivî formirovanie novoi metodologhii izucenia mejdunaradnîh otnoșenii" ["The Development of Geopolitics in Russia: Problems and Prospects of Formation of New Methodology of Study of the Interstate Relations"]. *Oicumena Regional Studies*, ed. 1, (2007): 6-15. Online: http://ojkum.ru/arc/2007_01/2007_01_01.pdf.

Chugrov, Sergey. "Sușestvuet li nezapadnaia politologhia? (Politiceskaia teoria T. Inoguti)" ["Is there a non-Western Political Science? ("Political Theory" by Takashi Inoguchi)"]. *Polis. Political Studies*, no. 4 (2016): 182-191. https://doi.org/10.17976/jpps/2016.04.14.

Drula´k, Petr. "Introduction to the International Relations (IR) in Central and Eastern Europe Forum". *Journal of International Relations and Development*, no. 12 (2009): 168–173. https://doi.org/10.1057/jird.2009.2.

Dunne, Tim, Michael Cox, and Ken Booth. *The Eighty Years´ Crisis: International Relations 1919 – 1999,* Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

Grenier, Félix, Jonas Hagmann, Thomas Biersteker, Marina Lebedeva, Yulia Nikitina, and Ekaterina Koldunova. "The Institutional 'Hinge': How the End of the Cold War Conditioned Canadian, Russian, and Swiss IR Scholarship." *International Studies Perspectives*, vol. 21, no. 2 (2020):

198–217. https://doi.org/10.1093/isp/ekz021.
Hamilton, Scott. „A genealogy of metatheory in IR: how 'ontology' emerged from the inter-paradigm debate". *International Theory,* vol. 9, no. 1 (2017): 136–170. https://doi.org/10.1017/S1752971916000257.
Hoffmann, Stanley. „An American Social Science: International Relations". *Daedalus*, vol. 106, no. 3 (1977): 41-60. https://www.jstor.org/stable/20024493.
Hwang, Yih-Jye. „The births of International Studies in China", *Review of International Studies* (2020): 1-21. https://doi.org/10.1017/S0260210520000340.
Kaarbo, Juliet. "A Foreign Policy Analysis Perspective on the Domestic Politics Turn in IR Theory". *International Studies Review*, vol. 17, no. 2 (2015): 189–216. https://doi.org/10.1111/misr.12213.
Keohane, Robert. "Nominal democracy? Prospects for democratic global governance". *International Journal of Constitutional Law*, vol. 13, no. 2 (2015): 343–353. https://doi.org/10.1093/icon/mov029.
Korosteleva, Elena A., Irina Petrova. "From 'the global' to 'the local': the future of 'cooperative orders' in Central Eurasia in times of complexity". *International Politics*, vol. 58, no. 5-6 (2021): 421–443. https://doi.org/10.1057/s41311-020-00262-4.
Koval, Nadiia, Ivan Gomza. "The splendid school assembled: studying and practicing International Relations in independent Ukraine". *Ideology and Politics*, vol. 13, no. 2 (2019): 214-254. Online: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/16862/Koval_The_splendid_school_assembled_studying.pdf?sequence=7&isAllowed=y.
Kristensen, Peter Marcus. "The South in „Global IR": Worlding Beyond the „Non-West" in the Case of Brazil". *International Studies Perspectives*, vol. 22, no. 2 (2021): 218–239. https://doi.org/10.1093/isp/ekz029.
Kuhn, Thomas. *The structure of scientific revolutions,* Chicago: University of Chicago Press, 1996.
Lebedeva, Marina, Maksim Harkevich. "Teoria mejdunarodnîh otnoșenii v zerkale sovremenîh possiiskih isledovanii" ["Theory of International Relations in the mirror of contemporary Russian International Studies"]. *MGIMO Review of International Relations*, vol. 5, no. 50 (2016): 7-19. https://doi.org/10.24833/2071-8160-2016-5-50-7-19.
Lebedeva, Marina, "Rossiiskie mejdunarodnîe issledovaniea: vojmojnîi vklad v razvitie obșemirnoi nauke" ["Russian Internațional Studies: possible contribution to the development of world science"]. *Saint-Peterburg State University Review*, vol. 6, no. 2 (2015): 83-95. Online: https://dlib-eastview-com.idp.nwipa.ru/browse/doc/4623862.
Lohaus, Mathis, Wiebke Wemheuer-Vogelar. "Who Publishes Where? Exploring the Geographic Diversity of Global IR Journals". *International Studies Review* (2020): 1–25. https://doi.org/10.1093/isr/viaa062.
Morozov, Viatcheslav. "Obsessed with identity: the IR in post-Soviet Russia". *Journal of International Relations and Development*, vol. 12, no. 2 (2009): 200–205. https://doi.org/10.1057/jird.2009.2.
Silaev, Nikolay. "Ispîtanie russkih gheopolitikov: vneșneia politika Rossii v perspektive gheopoliticeschih teorii" ["A test of Russian Geopolitics: Russia's Foreign Policy în the perspective of geopolitical theories"]. *Polis. Political Studies*, no. 1 (2021): 125-141. https://doi.org/10.17976/jpps/2021.01.09.
Sergunin, Alexander. *International Relations in Post-Soviet Russia: Trends and Problems* (Nizhny Novgorod: Nizhny Novgorod Linguistic University Press, 2007). Online: https://www.researchgate.net/publication/290391609.
Smith, Steve. "The discipline of international relations: still an American social science?". *British Journal of Politics and International Relations*, vol. 2, no. 3 (2000): 374-402. https://doi.org/10.1111/1467-856X.00042.
Omelicheva, Mariya Y., Lidiya Zubytska. "An Unending Quest for Russia's Place in the World: The Discursive Co-evolution of the Study and Practice of International Relations in Russia". *New Perspectives*, vol. 24, no. 1 (2016): 19-52. https://doi.org/10.1177/2336825X1602400102.
Teosa, Valentina, Grigore Vasilescu, Veronica Rotaru. *Relațiile internaționale în curriculumul universitar: bazele teoretico-metodologice* [International relations in university curricula: theoretical and methodological fundamentals], Chisinau: State University of Moldova, 2016. Online: http://frispa.usm.md/wp-content/uploads/16.-Rela%C8%9Bii-Interna%C8%9Bionale-%C3%Aen-curriculumul-universitar.pdf.
Torkunov, Anatoly. "Proșloe i budușee mejdunarodnîh-politiceschih issledovanii" ["The past and the future of International Political Studies"]. *International processes*, vol. 14, no. 1 (2016): 77-85. https://doi.org/10.17994/IT.2016.14.1.44.6.
Torkunov, Anatoly. "Vîzovî soțiogumanitarnoi nauke v Rossii" ["Challenges to social and human sciences in Russia"]. *Polis. Political Studies*, no. 5 (2018): 8-16. https://doi.org/10.17976/jpps/2018.05.02.
Tsygankov, Andrei P. *The strong state in Russia. Development and crisis,* Oxford: Oxford University Press, 2014.
Tsygankov, Andrei P. "Rossiiskaya teoria mejdunarodnîh otnoșenii: kakoi ei bîti?" ["Russia International Relations Theory: what should it be like?"]. *Comparative Politics*, vol. 2, no. 15 (2014): 65-83. Online: https://mgimo.ru/files2/z10_2014/Andrei-Tsygankov_Russia-International.pdf.
Tsygankov, Andrei P. "Self and Other in International Relations Theory: Learning from Russian Civilizational Debates". *International Studies Review*, vol. 10, no. 4 (2008): 762–775. https://doi.org/10.1111/j.1468-2486.2008.00831.x.
Tsygankov, Andrei P. "Teoria mejdunarodnîh otnoșenii glazami rossiiskogo realizma" ["Theory of International Relations through the lens of Russian Realism"]. *Global Affairs*, no. 1 (2016).
Online:https://globalaffairs.ru/articles/teoriya-mezhdunarodnyh-otnoshenij-glazami-rossijskogo-realizma-2/.
Tyulin, Ivan G. "Between the Past and the Future. International Studies in Russia". *Zeitschrift für Internationale Beziehungen*, vol. 4, no. 1 (1997): 181-194. https://www.jstor.org/stable/40843811.
Waever, Ole. "The Sociology of a Not So International Discipline: American and European Developments in International Relations". *International Organization*, vol. 52, no. 4 (1998), 687-727.
https://doi.org/10.1162/002081898550725.
Wight, Colin. "Bringing the outside in: the limits of theoretical fragmentation and pluralism in IR theory". *Politics*, vol. 39, no. 1(2019): 64–81. https://doi.org/10.1177/0263395718815784.